

Vzdělávání – jedna z činností dospělých ve volném čase?

Dana Knotová, Zuzana Šimberová

Anotace: Článek vychází z výstupů výzkumného projektu *Vzdělávání dospělých v různých fázích životního cyklu: priority, příležitosti a možnosti rozvoje* (projekt podporovaný MPSV ČR) realizovaného Ústavem pedagogických věd Filozofické fakulty Masarykovy univerzity. V textu představujeme vybraná empirická zjištění vztahující se k neformálnímu vzdělávání dospělých ve volném čase.

Klíčová slova: vzdělávání dospělých, celoživotní učení a vzdělávání, neformální vzdělávání, volný čas

Annotation: The text is based on data from the project *Adult Education in different Stages of the Life Cycle: priorities, opportunities and potential for Development*. The paper is specific empirical analysis of adult education in leisure-time activities.

Key words: education adults, lifewide learning and lifelong learning, nonformal education, leisure time

Úvod

Vzdělávání dospělých ve volném čase tvoří v současném intenzivně se proměňujícím světě významnou součást konceptů celoživotního učení a celoživotního vzdělávání. Oba koncepty celoživotního učení a celoživotní vzdělávání mají z pohledu našeho tématu (tj. vzdělávání ve volném čase) vzájemně úzké vazby. V obou přístupech je zdůrazňován přechod od preference vzdělávání jako prostředku profesní orientace ke vzdělávání umožňujícímu získat kompetence k utváření životní dráhy.

V rámci konceptu celoživotního učení je vyzdvížena aktivní role a motivace učícího se člověka. *Memorandum o celoživotním učení* (2000) připomíná, že takovéto učení probíhá bez ohledu na životní etapu, místo, čas a formu učení, tzn. uskutečňuje se také v prostoru volného času. Tento koncept klade důraz na svobodu, flexibilitu a plánování osobního rozvoje, který povede k naplnění individuálně vnímané kvality života.

Koncept celoživotního vzdělávání vychází z představy vzdělávání jako kontinuálního procesu, jehož realizace umožní získat kvalifikaci různými vzdělávacími cestami v průběhu života v souladu s individuálními potřebami a zájmy.

Shrneme-li předchozí informace, pak současná paradigmata celoživotního učení a celoživotního vzdělávání kladou větší důraz na vzdělávání v různých

typech prostředí (rodiny, školy, komunity, pracoviště) a zdůrazňují význam institucí stojících mimo vzdělávací soustavu. Celoživotní učení a vzdělávání nabízí při respektování principu rovných příležitostí možnost vzdělávat se všem věkovým skupinám i skupinám z rozdílného sociálního prostředí.

Nyní obrátíme pozornost k volnému času. Volný čas vstoupil jako výrazný prostor do života moderních lidí na počátku 20. století. Dumazadier (1988) hovoří v této souvislosti o kulturní revoluci. Volný čas se stal významnou částí každodenního života ve všech fázích životního cyklu. Po druhé světové válce se volný čas stal supersymbolem industriální společnosti. Jeho rozsah se podstatně rozšířil. Lidé narození kolem roku 1900 pracovali ročně 110 tisíc hodin, současní lidé narození kolem roku 1956 odpracují ročně kolem 70 tisíc hodin (Prahl, 2002). Dostatečné množství, možnost užívání a svobodná tvorba náplně volného času jsou obecně moderními lidmi považovány za znak dobré životní úrovně.

Rychlým tempem se proměnily reálné náplně volného času, existují různorodé a stále diferencovanější obsahy volného času. Rozsah a náplň volného času dospělých zásadně ovlivňuje mnoho proměnných, mezi nimi zvláště rodinná situace, možnost pracovního uplatnění, profese a pracovní pozice, vzdělání, bydlení, příslušnost k pohlaví, věk, ale také náplň volného času v dětství.

Do volného času pronikají všechny paradoxy soudobého vývoje. Některé přímo v něm vznikají a vytvářejí vnitřní napětí. Vzhledem k sociální stratifikaci společnosti se prohlubují rozdíly v objektivních možnostech, ale i subjektivních postojích k využívání volného času. Jsou lidé, kteří mohou omezeně využívat volný čas (nebo jej i nemohou naplnit) vzhledem ke specifické životní situaci (např. nedostatečné výši příjmu, mladé rodiny, rozvedení manželé, důchodci, zdravotně handicapovaní, příslušníci etnických skupin).

Volný čas dospělých představuje optimální sociální prostor pro seberozvoj osobnosti prostřednictvím svobodně volených činností (Opaschowski, 1994). Naplňování volného času v kontextu celoživotního učení a vzdělávání je významné jak z hlediska individuálních potřeb, tak potřeb společenských.

Je zřejmé, že aktivity vykonávané ve volném čase mají úzkou vazbu na socioprofesi postavení jedince, jeho hodnotový systém, strukturaci životního a každodenního času. Svoji strukturou je rozdílný životní a každodenní čas studentů, matek na mateřské dovolené, nezaměstnaných, seniorů, samostatně výdělečně činných osob, s tím, že prostor volného času je považován za významný při naplňování individuálních životních způsobů.

Volný čas dospělých je v posledních letech v České republice zkoumán v rámci sociologických šetření, z nichž některé směřují k prognostickým scénářům vývoje české společnosti (Tuček, 2003; Potůček, 2002). Sledován je jak objem volného času (tzv. kvantitativní aspekty volného času), tak jeho

strukturace, tzn. konkrétní činnosti a způsoby chování ve volném čase (tzv. kvalitativní aspekty volného času). V provedených šetřeních se potvrzuje, že volný čas je významnou hodnotou pro občany České republiky. Dostupné údaje ukazují, že téměř 70 % dospělých v průběžném šetření TGI (Target group index, 2001)¹ uvádí jako pozitivní a žádoucí stav, kdy většina lidí má hodně času pro sebe a pro své záliby. Vytvářejí se futurologické představy a odhadované scénáře vývoje společnosti, v nichž sféra volného času hraje významnou roli. Jejich autoři upozorňují na možnost rozštěpení společnosti do dvou velkých skupin. První skupinu budou tvořit lidé dynamičtí, vzdělaní, produktivní, druhou skupinu budou tvořit ti, kteří nebudou ani dostatečně pružní, ani dostatečně vzdělaní a produktivní. Je možné, že ti budou postupně vytlačováni na okraj společnosti. Na tomto místě je nutné zdůraznit, že právě sféra volného času se může stát klíčovou pro druhou skupinu populace (Potůček, 2002), neboť volný čas je prostorem, který mohou při vhodné motivaci a podpoře smysluplně naplnit aktivitami zájmovými i vzdělávacími.

Volný čas dospělých determinují jak podmínky dané trhem práce (mj. objem pracovní doby, socioprofesionální aktivity), tak individuální životní způsoby včetně rozložení životního času.

Terminologická vymezení

Používaná terminologie vztahující se ke vzdělávání dospělých ve volném čase je různorodá. Pokud se podíváme na jednotlivá vymezení, na základě vytvořené typologie vzdělávání dospělých v *Bílé knize* (2001), je řazeno v České republice do tzv. ostatních součástí vzdělávání dospělých, jako jsou například zájmové vzdělávání, další vzdělávání, vzdělávání seniorů. V mezinárodních dokumentech (např. *Towards a Europe of Knowledge*, 1996) patří vzdělávání dospělých ve volném čase pod tzv. další vzdělávání (nepovinné) dospělých. Další vzdělávání následuje po absolvování počátečního vzdělávání, tzn. po absolvování určitého školského vzdělávacího stupně. Další vzdělávání je členěno do tří typů: zájmového vzdělávání, občanského vzdělávání a dalšího profesního vzdělávání.

Vzdělávání ve volném čase můžeme charakterizovat v dimenzích neformálního vzdělávání a informálního vzdělávání.

Neformální vzdělávání je poměrně široký pojem a nemá zcela jasně definovaný koncept. Je předmětem různých interpretací (Fordham 1979; Tígh, 1996) ve vztahu ke kultuře, politickým cílům i národním identitám. Neformální vzdělávání se uskutečňuje mimo formální vzdělávací systém,

¹Mezinárodní výzkumný projekt TGI zjišťuje průběžným dotazníkovým šetřením informace o spotřebním chování, aktivitách volného času a hodnotových orientacích. Výzkum v ČR provádí firma MEDIAN, rozsah národních souborů je 10–20 tisíc dotázaných.

není uceleným školským vzděláváním. Orientuje se na určité skupiny populace a organizují je instituce různého typu (Palán, 1997). *Memorandum o celoživotním učení* (2000) uvádí, že neformální vzdělávání zpravidla nevede k získání formalizovaného certifikátu, obecně uznávaného osvědčení. Může být realizováno prostřednictvím různých vzdělávacích institucí, ale i dalších aktérů – může být poskytováno na pracovišti, prostřednictvím činností organizací a sdružení občanské společnosti (např. v klubech, odborech a v politických stranách). Má doplňovat formální vzdělávací systémy.

Vzdělávání ve volném čase může nabývat podoby neformálního vzdělávání. Je to v tom případě, pokud je intencionálním vzděláváním, organizovaným pod vedením pedagoga-lektora. Toto vzdělávání je z pohledu účastníků otevřené a dobrovolné. Přestože nemusí mít jasně definované osnovy a pravidla hodnocení, jedná se o strukturovaný vzdělávací proces s předem vymezenými cíli. Je to vzdělávání flexibilní, jak z hlediska organizace, tak používaných metod.

Pokud uvažujeme o vzdělávání ve volném čase v rovině informálního vzdělávání, vycházíme z pojetí, které jej charakterizuje jako vzdělávání utvářené a rozvíjené v různých souvislostech každodenních zkušeností a činností. Jedná se o *učení životem*. Vzdělávání ve volném čase je zcela nepochybně převážně tohoto typu. Je vyvoláno individuálními potřebami, probíhá v různých prostředích (v rodině, ve vrstevnických skupinách, ve škole, na pracovišti). K jeho charakteristice patří také to, že je neorganizované, nesystematické a institucionálně nekoordinované. Vzdělávání není strukturované (z hlediska cílů vzdělávání, času, vzdělávacích podpor). Může být vzděláváním intencionálním, ale stejně tak může být i neintencionálním, náhodným.

K současnému stavu vzdělávání dospělých ve volném čase

V kontextu uvedených vymezení je skutečný stav vzdělávání dospělých ve volném čase v České republice doposud málo popsanou oblastí. K dispozici jsou některé údaje z šetření ČSÚ (Výsledky, 2004), v němž je prezentováno, že asi 21 % občanů ČR (věk 15 let a výše) se během předchozích dvanácti měsíců zapojilo do neformálního vzdělávání.

Další šetření ukazují (Tuček, 2003), že lidé, kteří mezi významné volnočasové aktivity řadí vzdělávací aktivity (bez jejich bližší charakteristiky, lze předpokládat, že z hlediska výše uvedené typologie vzdělávání jde o neformální i informální vzdělávání), patří do skupiny vysokoškolsky vzdělaných osob.

Domníváme se, že v České republice je nezbytné uvádět vzdělávání ve volném čase v souvislostech s proměnami trhu práce a vytvořením širokého prostoru pro realizaci rozmanitých životních způsobů. Na straně jedné výrazně determinují možnosti vzdělávání ve volném čase podmínky trhu práce

(mezi ně patří velký objem pracovní doby, značný rozsah pracovních aktivit podmíněných různým socioprofesioním zařazením) a na straně druhé jej determinuje strukturace životního času a individuální životní způsoby dospělých.

Do vzdělávání dospělých ve volném čase v České republice vstupují se svými nabídkami různí poskytovatelé. Vzdělávací příležitosti v oblasti neformálního vzdělávání vytvářejí:

- státní sektor – především instituce v rezortu školství, v rezortu kultury a částečně v rezortu zdravotnictví a sociálních věcí;
- nestátní sektor – občanská sdružení, nadace, veřejně prospěšné společnosti, církve a náboženské společnosti;
- privátní komerční sféra.

Poskytovatelé všech typů vzdělávacích příležitostí ve volném čase se zaměřují výrazně na oblast zájmového vzdělávání², částečně je také vytvářena nabídka vzdělávání v oblasti sociální podpory, sociální integrace a prevence (rezorty zdravotnictví a sociálních věcí).

Vzdělávací příležitosti vytvářené v dimenzích informálního vzdělávání je poměrně obtížné identifikovat. Vstupuje do nich výrazně privátní komerční sféra, rodina, přátelé a zejména média – televize, tisk, moderní informační technologie – Internet. Určujícími faktory v informálním vzdělávání jsou socioprofesioní postavení, životní způsob a hodnotové orientace dospělých (Tuček, 2003).

V souvislosti s realizací konceptu celoživotního učení a vzdělávání v České republice je od roku 2004 na Ústavu pedagogických věd Filozofické fakulty Masarykovy univerzity zahájen pětiletý výzkumný projekt s názvem *Vzdělávání dospělých v různých fázích životního cyklu: priority, příležitosti a možnosti rozvoje*. Projekt je podporován Ministerstvem práce a sociálních věcí ČR (hlavní řešitelkou projektu je M. Rabušicová). Výzkumný projekt si klade za cíl přispět k přehledu o situaci v oblasti vzdělávání dospělých v České republice. K poznání reálného stavu vzdělávání dospělých projekt již přinesl zajímavá zjištění. Výsledky šetření v oblasti vzdělávání ve volném čase prezentujeme v následujícím textu. Zaměřili jsme se na neformální vzdělávání.

Zpracované informace vycházejí z dílčí deskriptivní analýzy dat získaných ze dvou zdrojů:

- reprezentativního dotazníkového šetření (1418 respondentů);
- výběrového dotazníkového šetření (160 respondentů).

²Zájmové vzdělávání je charakterizováno jako vzdělávání vyvolané individuálními potřebami, slouží k uspokojování zálib nebo osobně motivovaných znalostí, které ale zároveň přispívá k profesní kariéře jednotlivce a ke zvyšování úrovně vzdělanosti v celé populaci.

Reprezentativní dotazníkové šetření se uskutečnilo v roce 2005, jeho prostřednictvím bylo osloveno 1418 respondentů z celé České republiky. Respondenti byli vybráni metodou kvótního výběru. Výběrové dotazníkové šetření bylo realizováno v roce 2006 ve městě Brně a respondenti byli vybráni na základě dostupnosti.

Do neformálního vzdělávání ve volném čase vstoupila ve sledovaném období třetina dospělých účastnících se reprezentativního šetření. Vzdělávání, které bylo označeno respondenty za vzdělávání ve volném čase, se účastnilo 30,6 % dotazovaných (včetně vzdělávání zaměřeného na cizí jazyky 8,4 %, práce s počítačem 8,9 %, rodičovské vzdělávání 2 %, vzdělávacích aktivit v oblasti osobnostního rozvoje 6,4 %, trávení volného času 4,9 %).³ V odpovědích převládaly takové vzdělávací aktivity, u nichž je patrná využitelnost v rámci profesní kariéry. Mezi ně řadíme zejména vzdělávání v cizích jazycích, práci s počítačem a zřejmě i vzdělávání v oblasti osobnostního rozvoje – celkem asi čtvrtina dotazovaných.

Pokud se zaměříme na zájmové vzdělávání dospělých, zúčastnilo se jej 4,9 % (celkem 69) respondentů. V naprosté převaze byla motivací k účasti vnitřní motivace, kterou představuje snaha o osobní rozvoj. Takto odpovědělo 56,5 % (celkem 39) lidí. Identifikovali jsme také zamýšlené vzdělávací aktivity v následujících 12 měsících týkající se trávení volného času. Kladně odpovědělo 6,4 % (celkem 91) dotázaných. Více je těch, kteří mají záměr vstoupit do tohoto vzdělávání. Získané údaje dokládají, že lidé jen málo aktuálně využívají či chtějí v budoucnu využívat organizované vzdělávání při naplňování svého volného času. Může to být způsobeno také tím, že respondenti vzdělávací aktivity do kategorie volného času nezařazují.

Gender a věk

V účasti na vzdělávání v oblasti trávení volného času převládají ženy. V reprezentativním šetření je zastoupeno 36 % mužů (celkem 25) a 64 % žen (celkem 44), tj. 69 dotázaných. Žen je tedy téměř dvakrát více než mužů.⁴ Ve výběrovém souboru bylo 22,5 % mužů (celkem 36) a 77,5 % žen (celkem 124), celkový počet byl 160 respondentů. Výsledky dokládají výrazné rodové rozdíly v aktuální účasti na zájmovém vzdělávání. Důvody lze spatřovat v tendenci ke sdružování v sociálním životě žen, důvodem může být i rozmanitější nabídka vzdělávacích příležitostí, v nichž ženy mohou saturovat své zájmy.

Genderové rozdíly v zastoupení mužů a žen se projevily u obou souborů také v jednotlivých věkových kategoriích. Zastoupení mužů a žen je obdobně

³Z celého souboru 1418 respondentů se jeden dotazovaný účastnil všech typů vzdělávání v rámci neformálního vzdělávání.

⁴N = 1418, z toho 57 % mužů (celkem 810) a 43 % žen (celkem 608).

vysoké jen v nejmladší kategorii dospělých, tj. ve věku 20–29 let. V dalších čtyřech kategoriích se liší. Zajímavý rozdíl se objevil ve výběrovém souboru ($n = 160$) ve věkové kategorii 30–39 let, kdy muži jsou zastoupeni výrazně více než ženy. Ženy se účastní vzdělávacích aktivit v této věkové kategorii výrazně méně než muži, rozdíly mohou spočívat v tom, že ženy mají na rozdíl od mužů kromě profesních činností výrazně více aktivit vázaných na rodinu. Další rozdíl, tentokrát ve prospěch žen, se projevil u nejstarší věkové kategorie (tabulky 1 a 2).

Tabulka 1: *Muži a ženy v souboru podle věku ($n = 69$)*

Věková kategorie	Muži	Muži (%)	Ženy	Ženy (%)	Celkem	Celkem (%)
20–29 let	9	36	15	36	24	36
30–39 let	3	12	9	22	12	18
40–49 let	9	36	7	17	16	24
50–59 let	1	4	8	20	9	14
60 let a více	3	12	2	5	5	8
Celkem	25	100	41	100	66	100

Žen bylo v souboru celkem 44, z toho 3 ženy neuvedly věk, proto součet nedává 69.

Tabulka 2: *Muži a ženy v souboru podle věku ($n = 160$)*

Věková kategorie	Muži	Muži (%)	Ženy	Ženy (%)	Celkem	Celkem (%)
20–29 let	12	33	29	24	41	25
30–39 let	16	44	14	11	19	30
40–49 let	2	6	21	17	23	14
50–59 let	5	14	25	20	30	19
60 let a více	1	3	35	28	36	23
Celkem	36	100	124	100	160	100

Lze se domnívat, že mladí dospělí mají více volného času, mohou jej svobodně naplňovat, neboť nemají svůj volný čas tolik svázaný s povinnostmi souvisejícími s rodinnými nebo pracovními činnostmi. Pravděpodobně se také projevuje tendence charakteristická pro tuto věkovou kategorii, kterou je u mladých dospělých preference trávení volného času mimo domov ve společnosti vrstevníků. Předpokládáme, že muži ve věku 30–49 let mají relativně ustálenou rodinnou situaci, která jejich volný čas výrazně nezatěžuje, jsou finančně zajištěni a nezávislí, je to zároveň životní období, kdy jejich osobní i pracovní kariéra je na vrcholu. Zajímavé rozdíly se objevily mezi muži a ženami v seniorské kategorii. V porovnání obou souborů se ženy účastní vzdělávacích aktivit výrazně více než muži. Rozdíly opět mohou spočívat ve výraznější orientaci žen na společenské kontakty, stejně

jako v projevu rozmanitější nabídky vzdělávacích příležitostí, v nichž ženy naplňují své zájmy.

Vzdělání

Podle dosaženého stupně vzdělání lze jak u mužů, tak u žen sledovat zajímavé rozdíly (tabulky 3 a 4). Výrazně převažují lidé s vyšším stupněm dosaženého vzdělání.

Tabulka 3: *Muži a ženy v souboru podle dosaženého vzdělání (n = 69)*

Dosažené vzdělání	Muži	Muži (%)	Ženy	Ženy (%)	Celkem	Celkem (%)
Základní	1	4	3	7	4	6
Vyučen	6	24	6	14	12	17
SŠ s maturitou	13	52	24	54	37	54
VŠ	5	17	11	25	16	23
Celkem	25	100	44	100	69	100

Tabulka 4: *Muži a ženy v souboru podle dosaženého vzdělání (n = 160)*

Dosažené vzdělání	Muži	Muži (%)	Ženy	Ženy (%)	Celkem	Celkem (%)
Základní	0	0	4	3	4	2
Vyučen	2	6	18	15	20	13
SŠ s maturitou	22	61	66	55	88	56
VŠ	11	33	34	28	45	29
Celkem	36	100	122	100	158	100

Žen bylo v souboru celkem 124, z toho 2 ženy neuvedly vzdělání, proto součet nedává 160.

V obou souborech dospělých tvoří lidé se středoškolským a vyšším vzděláním výraznou většinu. Celkově v prvním souboru dosáhlo 77 % respondentů (53 osob) a v druhém souboru 85 % dospělých (133 osob) alespoň středoškolského vzdělání s maturitou. O vzdělávání ve volném čase mají zájem lidé vzdělaní, produktivní, s aktivním přístupem k životu. Zjištění odpovídá v jistém smyslu varovným prognózám o prohlubování sociálních rozdílů v populaci. V populaci ovšem existuje i druhá skupina lidí, těch, kteří nejsou ani dostatečně vzdělaní, ani dostatečně aktivní. Zdá se, že trendy v ekonomické sféře se do jisté míry přenášejí i do sféry volného času.⁵

Profesní a ekonomické postavení

Nejvíce jsou mezi těmi, kteří se vzdělávají v oblasti volného času zastoupeni v obou souborech zaměstnanci na plný úvazek – v souboru n = 69 tvoří

⁵Lze tedy uvažovat o tzv. Matoušově efektu, jímž je označován jev, kdy úspěch rodí další úspěch a bohatý se stává ještě bohatším.

54 % (37 osob), v souboru $n = 160$ jsou zaměstnanci na plný úvazek zastoupeni 61 % (96 respondentů). Další kategorie profesního zařazení se však liší. V prvním souboru jsou na druhém místě studenti – 26 % (18 respondentů), ve druhém souboru důchodci 24 % (38 osob), zajímavé je, že studenti jsou u tohoto druhého souboru zastoupeni minimálně – pouze jeden student. Velmi málo jsou v obou souborech zastoupeni nezaměstnaní. V prvním souboru jsou to 4 % – 3 lidé (1 muž a 2 ženy) a ve druhém souboru pouze jedna žena. Jsou to lidé, kteří nemají každodenní život naplněný tradiční strukturou činností, v níž se střídá čas práce a volný čas. V jejich životní situaci jsou vlastně přinuceni k volnému času, v němž však obtížně nacházejí seberealizaci.

Poměrně málo početně jsou zastoupeny ženy na rodičovské dovolené – u prvního souboru 4 % (3 ženy, muži žádní), ve druhém souboru 3 % (5 žen).

Výše příjmu dotazovaných v obou souborech je u více než tří čtvrtin pod hranici průměrného měsíčního příjmu v ČR, tzn. respondenti uvádějí příjem menší než 18 000 Kč.

Rodinný stav

Podle rodinného stavu respondentů, kteří se účastní zájmového vzdělávání, je zastoupení svobodných i ženatých (vdaných) až na malé rozdíly obdobné (viz tabulky 5 a 6) u mužů i u žen. Vzhledem k vysoké rozvodovosti je překvapivě nízký počet rozvedených – pouze 14 % a 6 % respondentů. Domníváme se, že rozvedení mají svůj čas jasně strukturovaný a naplněný profesními aktivitami a činnostmi spojenými s péčí o rodinu. Děti má více než polovina dotazovaných mužů a dvě třetiny dotazovaných žen v obou souborech.

Tabulka 5: *Muži a ženy v souboru podle rodinného stavu (n = 69)*

Rodinný stav	Muži	Muži (%)	Ženy	Ženy (%)	Celkem	Celkem (%)
Svobodný/á	10	40	18	41	28	41
Ženatý, vdaná	11	44	17	39	28	41
Vdovec, vdova	1	4	1	3	2	3
Rozvedený/á	2	8	8	18	10	14
Nesezdané soužití	1	4	0	0	1	1
Celkem	25	100	100	44	69	100

Překážky v účasti na vzdělávání

Mezi identifikovanými překážkami znemožňujícími účast ve vzdělávacích aktivitách se ukázaly zejména dvě skutečnosti. Pro více než polovinu dospělých (v prvním souboru 64 % – 44 osob, u druhého souboru 58 % – 92 lidí) je překážkou nedostatek informací o vzdělávací nabídce a více než polovina

Tabulka 6: Muži a ženy v souboru podle rodinného stavu ($n = 160$)

Rodinný stav	Muži	Muži (%)	Ženy	Ženy (%)	Celkem	Celkem (%)
Svobodný/á	17	47	42	34	59	37
Ženatý,vdaná	12	34	62	50	74	46
Vdovec,vdova	0	0	6	5	6	4
Rozvedený/á	4	11	5	4	9	6
Nesezdané soužití	3	8	9	7	12	7
Celkem	36	100	124	100	160	100

dospělých se domnívá, že další překážkou je momentální nedostatek finančních prostředků (první soubor 61 % dotazovaných, tj. 42 osob, druhý soubor 54 % respondentů, tj. 86 osob). Genderové rozdíly se neprojevují, stejně tak není rozdíl mezi těmi, kteří mají a nemají děti. Dospělí, kteří mají děti, neuvádějí, že jsou pro ně překážkou v účasti na vzdělávání ve volném čase. Významné je zjištění, že za největší bariéru respondenti považují nedostatek informací o nabídce vzdělávacích příležitostí.

Shrnutí

V této studii jsme se zaměřili na některé aspekty jednoho typu vzdělávání v rámci neformálního vzdělávání, a to na vzdělávání v oblasti volného času. Podíváme-li se na výsledky šetření optikou konceptů celoživotního učení a vzdělávání, ukazuje se, že účast na vzdělávání ve volném čase je nedostatečná. Dospělí málo využívají, případně v budoucnu chtějí využívat, organizované vzdělávání při naplňování vlastního volného času. Jako pozitivní lze označit to, že ti, kteří již do tohoto vzdělávání vstoupili, jsou k účasti výrazně vnitřně motivováni. Jako jedna z možností zvýšení motivace dospělých k účasti na vzdělávání je nově se nabízející uznávání certifikátů získaných v rámci tohoto typu vzdělávání.

Rozdílná je účast na vzdělávání u mužů a žen. Ženy vstupují do organizovaných vzdělávacích aktivit ve volném čase častěji než muži. Nabídku vzdělávacích aktivit více využívají dospělí (muži i ženy) v produktivním věku.

Další naše zjištění potvrzují úzkou vazbu na socioprofesi postavení jedince, jeho strukturaci životního a každodenního času a individuální hodnotový systém. Jako klíčový faktor se jeví dosažené formální vzdělání. Dospělí se středoškolským vzděláním s maturitou a s vysokoškolským vzděláním tvoří tři čtvrtiny těch, kteří se vzdělávají ve volném čase. Potvrzuje se převaha lidí vzdělaných, kteří aktivně vyhledávají vzdělávací nabídky. Ukazuje se, že ti, co se nezapojují do různých typů vzdělávání v rámci neformálního vzdělávání, neakceptují ani stávající nabídku vzdělávacích příležitostí v oblasti volného času. Je zajímavé, že do tohoto vzdělávání ve volném čase

minimálně vstupují nezaměstnaní. V dané životní situaci toto vzdělávání nedokáže saturovat jejich potřeby. Domníváme se, že zvláště u nezaměstnaných je potřebné vytvářet podmínky pro motivaci a vstup do existujících vzdělávacích nabídek, neboť tak se mohou výrazně ovlivnit problémy svázané se sociálními exkluzí.

Zjistili jsme, že největší překážkou, která brání v účasti na vzdělávání ve volném čase je nedostatek informací o nabídce vzdělávacích příležitostí. Druhou překážkou je momentální nedostatek finančních prostředků.

Pro účast vyššího počtu dospělých na vzdělávání ve volném čase je potřeba poskytnout přehledné a dobře dostupné informace o nabídkách vzdělávacích příležitostí, stejně tak jako vytvářet dostatečně pestré relevantní a diferencované vzdělávací příležitosti. Tento typ vzdělávání by se měl skutečně stát kompatibilním a v jistém smyslu zaměřitelným, případně doplňkovým k formálnímu vzdělávání. Předpokladem je však stanovení vhodných kritérií a standardů pro uznávání neformálního (dalšího) vzdělávání, včetně monitorování kvality a evaluace.

Literatura

- DUMAZADIER, J. *Toward a Society of Leisure*. New York: The Free Press, 1988.
- FORDHAM, P., et al. *Learning Network in Adults Education. Non formal Education on a Housing Estate*. London: Routledge and Kegan Paul, 1979.
- Memorandum o celoživotním učení*. [on-line] Praha, 2000 [cit. 12. 5. 2006]. Dostupné na: <http://www.nvf.cz/archiv/memorandum/obsah.htm>
- Národní program rozvoje vzdělávání v České republice. Bílá kniha*. Praha: Ústav pro informace ve vzdělávání – nakladatelství Tauris, 2001.
- OPASCHOWSKI, H. W. *Einführung in die Freizeitwissenschaft*. Opladen: Leske + Budrich, 1994.
- POTUČEK, M., a kol. *Průvodce krajinou priorit pro Českou republiku*. Praha: Gutenberg, 2002.
- PRAHL, H.-P. *Sociologie der Freizeit*. Paderborn: Verlag Ferdinand Schöningh, 2002.
- PALÁN, Z. *Výkladový slovník vzdělávání dospělých*. Praha: DAHA, 1997.
- TIGHT, M. *Key Concepts in Adult Education and Training*. London: Routledge and Kegan Paul, 1996.
- TUČEK, M., a kol. *Dynamika české společnosti a osudy lidí na přelomu tisíciletí*. Praha: SLON, 2003.
- Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum, 1996.
- Výsledky ad hoc modulu 2003 o celoživotním vzdělávání*. Praha: ČSÚ, 2004.
- Vize rozvoje České republiky do roku 2015*. Praha: Gutenberg, 2001.

KNOTOVÁ, D. ŠIMBEROVÁ, Z. Vzdělávání – jedna z činností dospělých ve volném čase? *Pedagogická orientace* 2006, č. 4, s. 42–52. ISSN 1211-4669.

Autorky: PhDr. Dana Knotová, PhD., knotova@phil.muni.cz,
Mgr. Zuzana Šimberová, zsimbero@phil.muni.cz, Ústav pedagogických věd FF MU, A. Nováka 1, 602 00 Brno